

על "ממים" (MEME) זכויות יוצרים

דצמבר 25, 2018

לאחרונה פורסם כי דונאלד טראמפ, צייץ בטוויטר מם בסגנון משחקי הכס, שכלל התייחסות לסנקציות על איראן שעומדות להיכנס לתוקף. הציוץ יצר עניין רב ברשתות החברתיות וגרר תגובות רבות. HBO מפיקת הסדרה, מסרה כי "אנו מעדיפים שסימן ההיכר שלנו לא ינוכס לטובת מטרות פוליטיות". לרוב, ממים נוצרים על ידי אנשים פרטיים, ומהווים שיח תרבותי להעברת דעות ורעיונות. במקרים אחרים נעשה שימוש בממים לצרכים מסחריים. התופעה, שהפכה למרכיב נפוץ בתרבות האינטרנט ההמונית, מעלה שאלה משפטית חשובה - האם שימוש ביצירה של אחר והוספת כיתוב על גביה מהווה הפרת זכויות יוצרים?

חוק זכות יוצרים קובע כי אין לעשות שימוש ביצירה של אחר ללא קבלת הרשאת בעל הזכויות בה. החוק גם קובע כי ליוצר קיימת זכות מוסרית ביצירתו, כך שהוא זכאי ש"לא יוטל פגם ביצירתו... ולא תיעשה פעולה פוגענית ביחס לאותה יצירה, והכל אם יש באילו מהם כדי לפגוע בכבודו או בשמו של היוצר."

מבחינה משפטית, הממים המדוברים עשויים להיחשב כ"יצירה נגזרת", יצירה המתבססת על יצירה מקורית של אחר, אך עדיין באופן עקרוני בעל הזכויות ביצירה המקורית - הוא שרשאי לבצע או להתיר זאת. במקביל, קיימת הגנת "שימוש הוגן", שמתירה לעשות שימוש ביצירה של אחר ללא קבלת הסכמתו וללא תשלום תמורה, למטרות כגון "לימוד עצמי, מחקר, ביקורת, סקירה, דיווח עיתונאי, הבאת מובאות". לשם בחינת הגינות השימוש נשקלים פרמטרים כגון, מטרת השימוש ואופיו, שימוש פרטי או מסחרי, אופי היצירה, היקף השימוש, השפעתו על השוק הפוטנציאלי של היצירה ועוד. כל זאת מבלי להיכנס לשאלת זכותו לפרטיות של אדם ככל שמשולבת תמונה של אדם באותם ממים).

אז באיזו משבצת נופלים הממים? האם כל אדם שמפרסם מם על גבי יצירה של אחר פוגע בזכויות יוצרים וחשוף לתביעה משפטית? בארץ טרם ניתנו פסקי דין בנושא, אולם ברחבי העולם כבר הוגשו מספר תביעות, והתופעה זכתה לדיון בפורומים אינטרנטיים שונים, המעידים על ההיקף הגדל שלה ועל השלכותיה.

כך לדוגמה, ב-2014 הגישה מייגן סימונס תביעה בשל שימוש בתמונתה המכונה ה'אסירה האטרקטיבית' ללא רשות, תמונה שצולמה לאחר שנעצרה על נהיגה בשכרות, והפכה ויראלית באינטרנט. התביעה הוגשה כנגד חברת אבטחה שעשתה שימוש מסחרי בתמונה וכתבה עליה "לפעמים הבחורות החמודות לא כל כך תמימות". סימונס טענה לפגיעה בפרטיות והפרת זכות יוצרים שעה שנעשה שימוש בתמונתה למטרות מסחריות ללא הסכמתה ומבלי לתגמל אותה. בסופו של יום התביעה הוסרה וכל צד נשא בהוצאותיו ועל פי הפרסומים בכלי התקשורת - ככל הנראה הצדדים הגיעו להסדר מחוץ לכתלי בית המשפט בעניין זה.

מם נוסף וידוע מופץ תחת השם "היטלר מתעצבן". במקרה זה סצנה מסרט הקולנוע הגרמני "הנפילה", בה היטלר נתקף בהתקף זעם כשהוא מבין שהמלחמה אבודה, הפכה, למם נפוץ ופרודי, שהצמידו לו כתוביות היתוליות, תוך העלאת הסרטונים ליוטיוב. התופעה הגיעה גם לישראל, ולמרות שבמאי הסרט הירשביגל שיבח את הפארודיות, מפיצת הסרט הגישה בקשה ליוטיוב להוריד את כל אותן פארודיות בטענה להפרת זכויות יוצרים, ובעקבות בקשתה חלק מהסרטונים הוסרו או נחסמו.

מקרה נוסף הוא התמונה המפורסמת שצולמה על ידי אנטוניו גוליאם, שמכונה "Instructed Boyfriend" שמתעדת בחור פוסע ברחוב עם חברתו, ומפנה מבט מלא התפעלות לעבר בחורה אחרת למורת רוחה של חברתו. התמונה יצרה ממים רבים וויראליים מהתמונה שנלקחה ללא רשות ממאגר תמונות בתשלום. צלם התמונה טען כי הוא אינו מודאג מהממים עצמם כאשר הרשת החברתית משתמשת בתמונה בתום לב, אך הוא כן יהיה מוכן לנקוט בהליכים משפטיים במקרים בהם יעשה שימוש בתמונה כמם אשר עלול לפגוע בו או במצולמים המופיעים באותה תמונה.

פעמים רבות השימוש בממים נעשה על דרך הבעת הומור או סרקזם, וכל עוד השימוש בהם אינו מסחרי - ניתן יהיה לטעון כי מדובר ב"שימוש הוגן" שאינו מהווה הפרת זכות יוצרים בשל אופי השימוש, היקפו והעדר השפעתו של השוק הפוטנציאלי של היצירה, וכל זאת בכפוף לנסיבות הספציפיות של השימוש. אולם, שימוש מסחרי באותם ממים, לעיתים עשוי להיחשב כמעשה של הפרת זכות יוצרים שעה שמדובר ביצירה שמתבססת על יצירה מקורית של אחר והשימוש בה משפיע על השוק הפוטנציאלי של היצירה המקורית ואין בו כדי לעודד ערכים אחרים בעלי משמעות כדוגמת ערכי חופש הביטוי וחופש היצירה.

רקפת פלד

עורכת דין, שותפה

רקפת פלד הינה שותפה
בגילת, ברקת ושות'

These newsletters are provided for general information only. It is not intended as legal advice or opinion and cannot be relied upon as such.